

Colić Vesna
Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača Novi Sad
colic.vesna@gmail.com

NOVI PRIJATELJI

(Novi prijatelji – kako pomoći djeci predškolske i mlađe dobi u razumijevanju i prihvatanju individualnih razlika. Urednici: Shelley Heekin i Patricia Mengel (1997.); Prevod: Tanja Turudić-Čuljak; Zagreb: Mali profesor.)

U izdanju izdavačke kuće „Mali profesor” iz Zagreba 1997. godine objavljen je priručnik za vaspitače i učitelje pod nazivom *Novi prijatelji*, sa podnaslovom *Kako pomoći djeci predškolske i mlađe školske dobi u razumevanju i prihvatanju individualnih razlika*. Najkraće rečeno, to je knjiga o integraciji predškolske i mlađe školske dece s posebnim potrebama u redovne vaspitno-obrazovne programe.

U knjizi se opisuje program *Novi prijatelji* koji je zamišljen tako da vaspitači i učitelji mogu da proširuju svakodnevna iskustva dece u grupi uključivanjem pozitivnih modela dece s posebnim potrebama i odraslih. Program se bavi temama koje i inače predstavljaju deo vaspitno-obrazovnog rada sa decom, kao na primer: čula, delovi tela, osećanja itd., a sadrži i predloge za proširivanje tih iskustava aktivnostima kojima se istražuju različitosti.

Prilikom učenja o individualnim razlikama deca se upoznaju s lutkama prirodne veličine koje imaju neku smetnju. Tako deca upoznaju Veru, lutku s naočarima, upoznaju Marka, lutku u invalidskim kolicima, Anu, Ivu, Tomislava. U priručniku su data detaljna uputstva i šeme za izradu lutaka, koje mogu zajedno da prave vaspitači i roditelji. Priručnik takođe sadrži predloge za brojne aktivnosti kojima deca stiču iskustvo o tome kako svet vide ljudi s oštećenim vidom, kako čuju osobe oštećenog sluha, kako učimo i koje teškoće pri tom možemo imati i sl. Ručno izrađene meke lutke glavni su izvor motivacije za sve aktivnosti.

Dragoceni deo priručnika su Dodaci, kojih ima nekoliko. Prvi je posvećen roditeljima i procesu integrisanja dece s posebnim potrebama, gde su opisani mogući problemi i brige, kako roditelja dece s posebnim potrebama, tako i roditelja dece koja nemaju poteškoća, a borave u grupi u koju su integrisana deca s poteškoćama. Takođe, daju se predlozi načina uključivanja porodica u vaspitno-obrazovni proces. Sledi dodatak koji se bavi dečjom percepcijom osoba s posebnim potrebama, socijalnom integracijom dece koja imaju posebne potrebe, kao i nekim problemima koje mogu imati braća i sestre dece s posebnim potrebama. Ovaj deo takođe sadrži smernice za odgovaranje na dečja pitanja u vezi sa osobama s hendikepom, koja ona postavljaju da bi dobila informacije, ali i da bi ublažila snažne emocije koje se mogu javiti pri susretu sa osobama s posebnim potrebama. Dobar vaspitač mora da bude osetljiv, da prepozna ove potrebe i adekvatno na njih da reaguje, a ovaj priručnik nudi konkret-

ne predloge kako da se to ostvari u svakodnevnom radu.

Dragocen je i deo u kome se nalaze odabrani članci u kojima su prikazani rezultati raznih istraživanja o tome kako deca reaguju na razlike i šta to može značiti za proces integracije. U ovom delu nalazi se naučno utemeljeno, a istovremeno jasno i pristupačno izloženo objašnjenje šta znači integrisanje dece s posebnim potrebama u redovne vaspitno-obrazovne programe. Uz praktične savete kako to ostvarivati u praksi, dat je i popis strategija za podsticanje kooperativnih aktivnosti grupe, što je ključ razvijanja osećaja prihvaćenosti svakog deteta u grupi. Posebna pažnja posvećena je evaluaciji dečje literature o osobama s posebnim potrebama. U ovom delu ponovo se, čvrsto teorijski utemeljeno, daju sasvim konkretni predlozi za procenu korisnosti neke knjige za decu u vaspitnoj grupi /razredu.

Veštim kombinovanjem praktično-metodičkih i naučno-istraživačkih tekstova čitaocu se pruža prilika da paralelno usvaja značajna teorijska znanja o temi, dobija konkretne predloge kako da stečena znanja primeni u praksi, kao i da vrednuje urađeno. Na taj način priručnik koji je pred nama doprinosi razvoju svesnog praktičara, osetljivog i kompetentnog za rad s različitom decom. Takav profesionalac zaista može pomoći deci da razumeju i prihvataju individualne razlike, a takođe može biti dragocen partner roditeljima različite dece.

Priručnik *Novi prijatelji*, iako objavljen u prošlom veku, nosi sva obeležja savremenih shvatanja o individualizovanom vaspitno-obrazovnom radu i integraciji dece s posebnim potrebama u redovne programe vrtića i škole. On i danas može biti dragocena pomoć vaspitačima i učiteljima u stvaranju sredine i osmišljavanju iskustva koja će pomoći deci da bolje razumeju i prihvate individualne razlike, bez predrasuda, otklanjajući negativne predstave i stereotipe koji se često povezuju s hendikepiranošću.

Ovaj priručnik je ubedljiv dokaz da nije sve što je staro zastarelo, te da je ponekad dovoljno setiti se dobrih primera prakse iz prošlosti i adekvatno ih primeniti u sadašnjem radu.

INKLUZIJA IZ VIŠE UGLOVA

(Inkluzivno obrazovanje: Od pedagoške koncepcije do prakse - Tematski zbornik; Urednik Oljača Milka (2011). Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju)

Ovaj tematski zbornik rezultat je istraživačkog rada na projektu pod istim imenom kojim je nazvan i zbornik, i sadrži jedanaest radova stručnjaka, istraživača i naučnika iz oblasti pedagogije. Pedagozi, autori radova, nisu samo sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu već i sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banja Luci, a jedan autor je iz Rusije. U skladu sa naslovom i osnovnom porukom zbornika, uočljiva je i različitost jezika pisanja tekstova, jer pored radova na srpskom jeziku pisanih ćirilničnim ili latiničnim pismom, postoje i dva članka na ruskom i jedan na engleskom jeziku. Različitost zbornika ne ogleda se samo u vizuelnom aspektu već i u pristupu analizi i istraživanju iz oblasti inkluzije od strane autora i/ili grupa autora.

Kada se govori o inkluzivnom obrazovanju prva asocijacija često bude uključivanje dece sa razvojnim smetnjama i invaliditetom u škole i nastavu. Zbornik *Od pedagoške koncepcije do prakse* obrađuje brojne oblasti značajne za inkluziju, ne fokusirajući se samo na inkluzivno obrazovanje u školi. Autori su sagledali aspekte teorijskog utemeljenja inkluzivnog obrazovanja, terminološku određenost savremenih pojmova, društveni kontekst, istorijski prikaz inkluzivnog obrazovanja, procesa razvoja školstva, te principa inkluzije, a posebno je obrađen princip individualizacije koji je osnovni preduslov za inkluzivnu praksu. Prikazani su rezultati istraživanja stavova mladih o pripadnicima marginalizovanih grupa i stavovi vaspitača o realizaciji inkluzije. Takođe, sveobuhvatnost ovog zbornika potvrđuje i to da je inkluzijom obuhvaćena i predškolska ustanova sa vaspitačima, da se inkluzija odnosi i na darovitu, kao i na decu pripadnike romske populacije.

Inkluzija je u jednom tekstu i naznačena kao *Šansa za bolje društvo*, odnosno da inkluzivno obrazovanje ima širi značaj od samog individualizovanog načina rada u vaspitno-obrazovnim ustanovama u realizaciji i savladavanju procesa usvajanja novih znanja, sticanja veština i razvijanja sposobnosti. Povezanost društvenog i pe-

dagoškog konteksta u okviru inkluzije detaljno je analizirana i predstavljena u tekstovima teorijskih analiza o razvoju inkluzivnog obrazovanja, zatim u radu koji je posebno posvećen individualizaciji u procesu učenja, kao i u prikazu teorijsko-istorijskog aspekta inkluzivnog obrazovanja. U teorijskim analizama temeljno je proučavana nova terminologija u savremenim koncepcijama, ali je i kritički ukazano na nedovoljnu definisanost inkluzivnih pojmova. U dva članka se ističu promene i nove metode rada u realizaciji procesa učenja. U jednom radu se ne govori o inkluziji već o integraciji kao procesu na koji se gleda kao na „humanističku celovitost obrazovanja”. Povezanost ova dva pojma jako je bitna, ali isto tako vrlo je značajno napraviti jasnu razliku između njih i ne poistovetiti ih, jer se suštinski razlikuju u realizaciji procesa učenja i socijalizacije. Autor ukazuje na značaj komunikacije i empatije u procesu nastave i ističe ih kao preduslov za razmišljanje učesnika u tom procesu. Još jedan tekst u zborniku posvećen je inovacijama u procesu učenja, gde je drugi autor prikazao metodu o multisenzornom učenju. Ovaj metod aktivira obe hemisfere mozga u procesu učenja i podsticajno deluje na kognitivne i intelektualne potencijale. Autor ističe da tradicionalna škola robuje stereotipima i ne omogućava deci da za učenje koriste celo telo, zbog čega su u radu predložene i nove metode učenja. U jednom od radova prikazane su specifičnosti i efekti procesa učenja iz određene oblasti sa decom „sa posebnim potrebama”. Jedino se u tom tekstu, čak u naslovu, koristi termin „deca sa posebnim potrebama”, iako se on po savremenoj literaturi više ne preporučuje.

U tekstu *Stavovi vaspitača o uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u redovne vaspitne grupe* prikazani su rezultati empirijskog istraživanja, pored ukazivanja na značaj empatije, razumevanja i podrške vaspitačima u savladavanju teškoća pri realizaciji inkluzije u vrtićima putem anketiranja, i došlo se do značajnih zaključaka, kao i do otvaranja novih pitanja i problema za budući razvoj inkluzivne prakse u predškolskim ustanovama. U još jednom od radova prikazani su rezultati istraživanja stavova mladih o marginalizovanim grupama, čiji su rezultati vrlo interesantni i pozitivni.

Posebno se izdvaja jedno istraživanje koje se bavi uključivanjem romske dece u redovan sistem vaspitanja i obrazovanja, načinom rada sa njima, školskim postignućem i školskim uspehom. U tekstu se ističe obezbeđivanje vaspitno-obrazovnih uslova za svako dete, bez obzira na postignuće, talenat, sposobnosti i društveno-socijalni status njihovih porodica.

Inkluzija je pedagoško-humanistički reformski pokret koji teži ka dostizanju pune ravnopravnosti deteta, navodi se u jednom tekstu definicija Kresoa. Cilj autora zbornika jeste da podstakne čitaoce da o drugima, različitima i drugačijima ne razmišljaju kao o dodatnom problemu već kao o izazovu u unapređivanju koncepcije inkluzivnog obrazovanja i da inkluzija, odnosno kvalitetno obrazovanje, postane stvarnost za sve.

PRIKAZ STANJA KONCEPTA I PROCESA INKLUZIJE U SRBIJI OD 2006-2012.

Inkluzija predstavlja sve značajniji proces preko kojeg se prepoznaje, što institucionalno, što profesionalno, pa tako i društveno, kvalitet ljudske zajednice krajem 20. i početkom 21. veka na prostorima, pre svih, Starog kontinenta, vremesne nam Evrope.

Ovaj kratak izlet u trendove evropskih obrazovnih prostora koji se bave pravima svih na jednako kvalitetno obrazovanje nema velike ambicije. Tekst posvećujemo tek naznakama i maloj degustaciji raspoloživih ponuda o inkluziji, kao i pozivu cenjenim čitaocima da izvode sopstvena istraživanja u ovde ponuđenim pravcima.

Prateći kratku istoriju ovog koncepta na našim prostorima, tj. u Republici Srbiji, od 2006. godine do danas, prepoznali smo kao korisno da ukažemo na izvore informacija koje nudi tzv. civilni sektor, potom vladine organizacije.

Zašto prvo udruženja građana? U njima su se, tokom nemirnih 90-ih godina, na ovom tlu pojavile finansijske i ekspertske pomoći našem građanstvu u realizaciji ratifikovane tj. preuzete obaveze da se poštuje Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, nešto malo kasnije Konvencije o pravima deteta. Stručne i finansijske resurse su našem prostoru (kao i većini bivših jugoslovenskih republika) obezbeđivale velike organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija, kakve su UNICEF, Save The Children, CRS (Catholic Relief Services) i td., sve sa ugovornim odnosom sa državom (SRJ, RS).

Samo da pomenemo veliki projekat UNICEF-a iz kojeg je proizašla publikacija i brojne obuke za prosvetne radnike pod popularnim nazivom Bukvar dečjih prava.

Opredelili smo se da pretraživanje podataka za ovu priliku posvetimo internet izvorima.

Od organizacija civilnog sektora (građanskog društva ili udruženja građana) za interesovane upućujemo na internet prezentaciju pod nazivom www.inkluzija.org, jednu od prvih adresa (izvora informacija) ovakvog karaktera u nas, koja je postavljena 2008. godine.

Sledi prikaz sadržaja na sajtu www.inkluzija.org koji je osnovalo udruženje CIP (Centar za interaktivnu pedagogiju), a uređuje ga Vesna Zlatarović.

Sajt se redovno ažurira i od postavljanja 2008. godine on se stalno dograđuje i bogati.

Kampanja je na navedenom sajtu okarakterisana na sledeći način:

„Kampanja za inkluzivno obrazovanje

Cilj kampanje 'Svi u školu, budućnost za sve!' jeste ostvarivanje kvalitetne inkluzivne kulture i prakse za sve devojčice i dečake kroz:

- razvijanje svesti u stručnoj i široj javnosti o značaju inkluzije

- pružanje podrške svim učesnicima u obrazovnom procesu
- podršku primeni Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja iz 2009. godine.

U toku kampanje biće organizovano 100 tribina na teritoriji cele Srbije, uz istovremenu medijsku kampanju na nacionalnom i lokalnom nivou, objavljivanje niza stručnih članaka na temu inkluzivnog obrazovanja i umnožavanje 4000 CD za vrtiće, osnovne škole i srednje škole u Republici Srbiji o kvalitetnoj obrazovnoj i vaspitnoj praksi usklađenoj sa principima obrazovanja za sve.

Praćena je izveštajima sa tribina, primerima dobre prakse i podacima o izvođenju medijske kampanje.” kaže izvod iz teksta na pomenutom internet sajtu.

Ovu kampanju podržavaju organizacije Fond za otvoreno društvo, Centar za interaktivnu pedagogiju, Centar za obrazovne politike, UNESCO, projekat DILS i MInistarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, koji su takođe relevantni izvori.

Osnovni sadržaj ovog internet sajta čine naslovi Mreža gradova/opština, Deca i mladi, Roditelji, Nastavnici, Ostale inicijative, Biblioteka, Korisni linkovi.

Pod naslovom Biblioteka (na dan 6.11.2012) postavljeno je: 10 stavki pod naslovom Zakoni; 19 stavki pod naslovom Strateška i ostala dokumenta; 6 stavki pod naslovom Ljudska prava; 9 stavki pod naslovom Istraživanja; 15 stavki pod naslovom Izveštaji, 3 stavke pod naslovom Časopisi, čak 34 stavke pod naslovom Razni stručni članci; pod naslovom Informator za roditelje nalazi se 7 stavki; postavljeno je 5 Promotivnih materijala, dok je naslov Tribine za sada bez sadržaja.

Dotadni sadržaji pod kojim se na sajtu www.Inkluzija.org nalazi nekoliko aktivnih ponuda su tzv. Mini kursevi, Forum i Blog. Mini kurseve je uredništvo najavilo ovako: „Ovde ćete moći da steknete neke osnovne informacije i početna znanja kroz pet mini kurseva o osnovnim konceptima:

- inkluzije i inkluzivnog pristupa u obrazovanju;
- obrazovanju za svu decu i ranoj intervenciji;
- dostupnosti;
- imenovanju;
- participacije i partnerstva, razmatrane iz perspektive roditelja, dece i ostalih zainteresovanih.

Voditelji i kreatori ovih mini kurseva su osobe koje se bave problematikom inkluzivnog obrazovanja u praksi, i preneće nam svoje razumevanje i saznanja.”

Na Forumu ovog sajta se, prema internoj statistici, nalaze 294 otvorene teme za koje je do sada dobijeno 680 poruka prilikom poseta članova foruma, kojih ova statistika broji 196.

Pod naslovom Korisni linkovi nabrojane su sledeće grupe veza ili linkova: Organizacije civilnog društva (19 adresa), Međunarodne organizacije (14 adresa) i, na kraju, Vladine organizacije (5 adresa).

Kada se pretražuje internet o izvorima i događajima u vezi sa inkluzivnim obrazovanjem (na ukucanu rec “inkluzija” u pretraživaču), posle sajta www.inkluzija.org u ponudi prva naredna internet stranica koja se nudi jeste sajt Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR) Republike Srbije. Na ovom sajtu pod naslovom „Pravednost i inkluzija” nalaze se sadržaji u okviru 10 podnaslova. To su: Obrazovanje za sve, Milenijumski ciljevi razvoja, Obrazovanje učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju, Obrazovanje i siromaštvo, Obrazovanje nacionalnih manjina, Obrazovanje darovitih, Prevencija nasilja, Projekti, Najave događaja i Linkovi. Sadržaji ovih naslova su sledeći: „Obrazovanje za sve” sadrži osam izveštaja o inkluziv-

nom obrazovanju sa globalnih i regionalnih skupova UNESCO-a i Svetske banke, „Milenijumski ciljevi razvoja” sadrže pet izveštaja Republičke vlade i Ujedinjenih nacija na ovu temu, „Obrazovanje učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju” sadrži 17 dokumenata, pretežno izveštaja sa konferencijskih i projektnih aktivnosti, istraživanja, kao i priručnici za nastavnike, čiji su izvori Ministarstvo prosvete. Udruženje studenata sa hendikepom, Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, Fond za otvoreno društvo, Centar za evaluaciju, testiranja i istraživanja, Univerzitet Kolumbija SAD, UNESCO i Ujedinjene nacije, zatim „Obrazovanje i siromaštvo”, koje nudi 5 jedinica među kojima su strategije, izveštaji i tematski zbornici čiji su izvori Vlada Republike Srbije i Međunarodni institut za planiranje obrazovanja UNESCO-a. „Obrazovanje nacionalnih manjina” je naslov koji se nudi, u trenutku pristupa na dan 6. 11. 2012, potom naslovi kao što su „Obrazovanje darovitih”, „Prevencija nasilja”, Projekti, Najave događaja i Linkovi.

Pregled projekata MPNTR u delu Osnovna istraživanja sadrži 9 grupa istraživačkih projekata koji se realizuju u period 2011. do 2014. godine. U oblasti Društvene nauke pobrojano je preko 30 projekata. Među njima se nekoliko bavi inkluzijom i srodnim temama. Između ostalih tu su i projekti sa sledećim osnovnim podacima: Olivera Gajic, rukovodilac, organizacija koja nosi projekat Filozoski fakultet u Novom Sadu, naziv projekta „Kvalitet obrazovnog sistema Srbije u evropskoj perspektivi”, projekat čiji je rukovodilac Gustav Bala sa Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja u Novom Sadu pod nazivom „Mogućnosti poboljšanja intelektualnih, motoričkih, kardio-respiratornih sposobnosti dece pomoću kinezioloških aktivnosti”, kao i Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu sa projektom pod nazivom „Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa”, kao i mnogi drugi.

Jedan od projekata koji se opisuje i preporučuje za praćenje posetiocima ovog sajta jeste „Unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Srbiji” (skraćeno IMPRES), koji se detaljno može pratiti preko internet adrese www.impres.rs. Na tom sajtu, prema rečima Mišela Krepona koji je potpisan kao vođa IMPRES projekta, „IMPRES projekat promoviše otvoren, inkluzivan i holistički pristup ranom obrazovanju u okviru predškolskog sistema koji sam podstiče inovacije i gde je akcenat na interaktivnom pedagoškom pristupu.”

Koncepti kao što su pravednost u obrazovanju, pristupačnost, socijalna inkluzija i sl. jesu prateći pojmovi procesa implementacije dokumenata poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (1948, UN), Konvencije o pravima deteta (1989, UN) i strateških dokumenata u toj oblasti. Države članice Organizacije ujedinjenih nacija (OUN) većinom su prihvatile i ratifikovale pomenuta dokumenta i ona koja su posle njih usledila.

Inkluzivno obrazovanje predstavlja koncept koji naša zemlja intenzivno razvija, prvo kroz aktivnosti nevladinih organizacija počev od 2006. godine (Fond za otvoreno društvo), a potom uz podršku vladinih organizacija, pre svih, Ministarstva prosvete (2007).

O publikacijama vezanim za temu inkluzije

Aktivnost Centra za interaktivnu pedagogiju (CIP, Beograd) može se obeležiti pionirskim radom na prevodenju i objavljivanju priručnika autora Daniels, E. R., Staford, K. pod naslovom Integracija dece sa posebnim potrebama, daleke 2001. godine. Sve do naredne publikacije mogle su se pratiti one koje je kreirala i promovisala

organizacija Sačuvajmo decu (Save the Children) uz pomoć domaćih autora i domaće prakse u projektima koji su imali za cilj poštovanje prava deteta na obrazovanje uprkos teškoćama u razvoju! Rodonačelnik ovih aktivnosti kod nas bio je domaći stručnjak Sulejman Hrnjica koji je kreirao projekat i publikaciju Vrtić po meri deteta, potom i Škola po meri deteta. Takođe uz podršku Save the Children organizacije u Srbiji, 2008. godine objavljen je izveštaj sa projekta u autorskom radu Dragane Sretenov pod naslovom Kreiranje inkluzivnog vrtića. Deca ometena u razvoju u redovnoj predškolskoj ustanovi, u izdanju Centra za primenjenu psihologiju iz Beograda.

Da završimo ovaj prikaz konstatacijom da je donošenjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima sredinom 20. veka započelo izgrađivanje nove paradigme u osnovi ljudskog društva i njegovih ključnih vrednosti. Ova paradigma leti na krilima prava i odlučno odstupa od humanizma kao akta sažaljenja i saosećanja, namesto koga poziva ljudsko društvo i njegove članove, od najmlađih do vremešnih, na inicijativu i preduzimljivu akciju u stvaranju i građenju kvaliteta svoga života (videti član 3 i član 5 Konvencije o pravima deteta).

Namera ovog kratkog prikaza bila je da zainteresovanom čitaocu olakša početak traganja za relevantnim i aktuelnim izvorima na temu inkluzije i da prikaže sliku jednog trenutka, s obzirom na to da je izvora o ovoj temi svakim danom sve više i na našim prostorima.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
316.7:37

KRUGOVI detinjstva : časopis za multidisciplinarna istraživanja detinjstva / glavni urednik Lada Marinković. - 2013, 1- . - Novi Sad : Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, 2013- . - 22 cm

Dva puta godišnje. - Tekst na srp., engl. i mađ. jeziku.

ISSN 2334-7732

316.7:37

COBISS.SR-ID 278211847